

נקודות בקריאת המגילה / יואל פלהיימר

פרשנים רבים עוסקים במגילה ורעיונותיה, אך שערי פירושים לא ננעלו, וברצוני להאיר מספר נקודות שנתבררו אצלי בלימוד המגילה.

התנהגות אסתר

בהתנהגות אסתר וביחסיה עם המלך, אנו מוצאים דברים תמוהים המעוררים פליאה, ונביא מספר דוגמאות.

כשמרדכי מעביר לאסתר את הידיעה על גזירת השמד, אומרת לו אסתר בתשובתה (ד, יד) "כל עבדי המלך ועם מדינות המלך יודעים אשר כל איש ואשה אשר יבא אל המלך אל החצר הפנימית אשר לא יקרא - אחת דתו להמית".

בהתבוננות ראשונית, נראה שדברי אסתר באים להסביר את קשיה לראות את פני המלך. אך אם נתבונן היטב בדבריה: "אשר כל איש ואשה" משתמע שדוקא איש ואשה אינם רשאים לגשת אל המלך - אך אסתר מלכה היא!?

וגם המשך הפסוק מעורר קושי "ואני לא נקראתי לבא אל המלך זה שלשים יום" - וכי זאת תדירות שבעל רואה את אשתו!

המשך הסיפור מעלה תמיהות נוספות, (ה, א) "ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות ותעמד בחצר בית המלך הפנימית נכח בית המלך...". אסתר המלכה היתה צריכה ללבש מלכות ולהתיפות כדי שהמלך יקרא לה! משמע שסתם כך לא היה לה סיכוי להתקבל אצל המלך! ולא עוד אלא "ויהי כראות המלך את אסתר המלכה נשאה חן בעיניו ויושט לה את שרביט הזה ותגע בראש השרביט" - מה פשר גינונים אלו כשהמדובר ביחסי המלכה אל המלך? וכאילו לא די בזה, איך לה רשות לבקש את משאלתה עד שהמלך יפתח ויאמר לה "מה שאלתך אסתר המלכה".

ואסתר אחרי הקדמה (ה, ג) "ותאמר אסתר אם על המלך טוב", עונה בבקשה מגוחכת: .. יבא המלך והמץ אל המשתה" - וכי עולה על הדעת שבעל ואשה אינם סועדים יחדיו מדי ערב?

וכך נראה גם מסוף המגילה, לאור תליתו של המן הרשע, מתחננת אסתר לפני המלך לבטל את גזירת השמד - ותשובתו: "הנה בית המן נתתי לאסתר" (ח, ז) - משתמע מנימת דבריו כאילו הוא אומר: "האם לא קבלת מספיק הרי נתתי לך את בית המן?" ובל נשכח שדברים אלו נאמרים למלכה על 127 מדינות!?

מעמדה של המלכה

כל הדברים הללו מוליכים אותנו למסקנא שמעמד המלכה לא היה כפי שנדמה לנו. המלך והמלכה אינם חיים כבעל ואשה לכל דבר, אלא המלך הוא השליט והמלכה נתנה לו ליופי בלבד, כמו שמצינו אצל ושתי המלכה - שהיתה היפה בנשים, והמלך השתמש בה ליופי בלבד, והדברים יתבררו בהמשך.

בחירת המלכה

אחרי מותה של ושתי יעצו נערי המלך: (ב, ב)... ויאמר נערי המלך משרתיו יבקשו למלך נערות בתולות יפות... ויקבצו את כל נערה בתולה טובת מראה אל שושן הבירה".

עצה כגון זאת מצינו אצל דוד המלך, (מלכים א, א) "ויאמרו לו עבדיו יבקשו לאדוני המלך נערה בתולה... ויבקשו בכל גבול ישראל ויביאו אותה למלך" אלא שיש הבדל בין השניים, בדוד הנערה שנבחרה בלבד הובאה אל המלך, מה שאין כן אצלנו, הובאו מספר רב של נערות יפות והמלך הוא זה שבחר אותם.

ונראה שבעצת נערי המלך, הי' טמון דבר נוסף מלבד בחירת המלכה, המלך הי' בדכאון עמוק לאחר שהתעורר משכרותו: "זכר את ושתי ואת אשר עשתה את אשר נגזר עליה" (ב, א), ועל כן העלו הנערים רעיון חדשני - שיהיו למלך הרבה נשים, ויסיחו את דעתו ויוציאוהו מדכאונו, אבל לא באופן חד פעמי, אלא לכל ימיו (זהו החידוש). כמובן שתפקיד "המלכה" לא התבטל לגמרי, אך חשיבותו פחתה בהכרח. וכך קרה שאסף המלך, את כל הנערות שהיו במלכותו, אבל לא על ידי שליחים כמקובל במבצע חד פעמי - אלא על ידי פקידים (ב, ג) "ויפקד המלך פקידים בכל מדינות מלכותו ויקבצו את כל נערה בתולה טובת מראה אל שושן הבירה אל בית הנשים" - (בית קבוע שנבנה לטוח ארוך ולא כדבר זמני). וכך צוה המלך על תדריך קבוע שיקפידו עליו, ושם הי' מפורט כיצד לנהוג בכל נערה ונערה וכינוהו הכל "כדת הנשים".

ע"פ הדברים הללו מובן ג"כ הפסוק "ובהקבץ בתולות שנית" לכאורה אם כבר המליכו את אסתר, מה צורך יש באסוף הבתולות פעם נוספת? מן התמיהות האלה נראית המסקנא שהדבר נקבע כחוק, לאסוף את הבתולות, והטובות ויפות שבהן נשארו עם המלך - והיפה שבכולם שמשה כמלכה, עם זכויות יתר ע"פ הפסוק "ויאהב המלך את אסתר מכל הנשים... וימליכה תחת ושתי". וברור שושתי היתה בעלת מעמד: א. מהעובדה שהמלך כה הצטער עליה. ב. הרי היא ארגנה משה נשים לכל נשות המלכות. ג. כל פחדו של המן היה שמא "תאמרנה שרות פרס ומדי"...

ועל פי הדברים האלו, יתישבו התמיהות שהעלנו:

אסתר לא יכלה לקרא למלך כאשר מרדכי בקש ממנה, ולא עוד אלא שנסתה לחמוק ממשימה לאומית זאת - מכיון שלא היתה "כבת בית" יחידה במלכותו של המלך, אלא הסתובבו כמותה הרבה נשים, ודינה הי'ה ככל "איש ואשה". לכן לא יכלה להתקרב אל המלך בכל עת.

ומובן מדוע היתה צריכה להכין משתה מיוחד עבור המלך שאם לא כן כמעט שלא היתה אוכלת עמו.

וכן ברור מדוע נתן לה המלך את בית המן שהרי היא לא היתה עם המלך בלילות, אלא הרבה נשים היו עמו, ובכל לילה הי'ה בוחר בנשים כרצונו ורוב הזמן היתה אסתר ב"בית המלכה", ולכן נתן לה המלך כבית מגורים את בית המן.

מעמד המלכה בימי אחשורוש

מעמדה של המלכה באופן כללי במלכותו של אחשורוש לא הי'ה בשיא הגדולה, שהרי שריו של המלך היו קרובים יותר מן המלכה אל המלך - נראה שהדבר נבע מאותו חידוש שהנהיג המלך אחשורוש בבחירת הנשים, וזה שאומר הכתוב: "רואי פני המלך". מה שאין כן המלכה שהיתה צריכה להתאמץ כדי להתקבל לראיון אצל המלך: "ואני לא נקראתי לבא אל המלך זה 30 יום... וכאשר אבדתי אבדתי... ועוד "כהנה וכהנה" ביטויים המראים על דיחוקה של המלכה מן המלך.

אם נזכר בהמן שרצה "לבא אל המלך לומר לו לתלות את מרדכי על העץ אשר הכין לו" נראה שוב את אותו ענין, המן לא חיכה אפילו יום אחד אלא בשעה שרצה להכנס אל המלך מיד בבקר פנה אליו.

עם מנויו של מרדכי לתפקיד מלכותי, ולאחריו עם הצלחתו בתפקידו: "כי גדול מרדכי בבית המלך ושומעו הולך בכל המדינות" - עולה מעמדה של אסתר המלכה בהיותה קרובת משפחה של מרדכי (והמלך ידע על כך "ומרדכי... כי הגידה אסתר מה הוא לה") וכתוצאה מיחסים אלו, לאחר יום הקרבות הראשון פונה המלך לאסתר מיזמתו: "ויאמר לה המלך... בשושן הבירה הרגו... מה שאלתך ומה בקשתך" וכל זה ללא הזמנת אסתר לעומת הפעמים הקודמות, שהיתה צריכה להתחנן לפני המלך ולסכך את נפשה - כלומר העובדה שמרדכי שימש "כשר המלך" גרם לקירוב היחסים והגדלת הקשרים בין המלך לאסתר.

בדין משלוח מנות איש לרעהו / צביקה ניסנבונים

אחת ממצוות היום בפורים הנה משלוח מנות (1). חיוב משלוח מנות, נלמד מהפסוקים במגילה (2) "על כן היהודים הפרזים היושבים בערי הפרזות עושים את יום ארבעה עשר לחדש אדר שמחה ומשתה ויום טוב ומשלח-מנות איש לרעהו" "...לעשות אותם ימי משתה ושמחה ומשלח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים".

בספרות התלמוד (3) מוקדש מקום מועט למצוות משלוח-מנות, אך בספרות האחרונים (4), מצויים דיונים ארוכים ומועלות בעיות שונות.

ברצוני לדון במאמר זה, בדין אחד שמביא הרמ"א (5) בשם המהר"א ברונא "אם שלח מנות והוא אינו רוצה לקבלם או מוחל - יצא ותמה עליו הפרג-חדש (6) "תימה דזה מנין לוי?" - ר"ל כיצד יוצא ידי חובת משלוח מנות איש לרעהו אם המנות בסופו של דבר לא הגיעו לידי חבירו ?

ראיות ה"כרם שלמה" ו"הקרוב-נתנאל" לדין הרמ"א

בספר "כרם-שלמה" (7) הביא בשם שות "בית-יעקב" (8) ראייה מהמשנה בפ"ז דתרומות "האוכל תרומה במזיד משלם קרן ואינו משלם את החומש והתשלומין חולין ואם רצה הכהן למחול מוחל" וכתב הברטנורא הואיל והן חולין אם רצה הכהן למחול מוחל משא"כ בתשלומין של שוגג שאם רצה למחול אינו מוחל מפני שהן קדש" - וא"כ הרי מבואר דדבר שאינו הקדש יכול למחול וא"כ גם במשלוח מנות, שאינו הקדש יכול למחול.

אלא דנראה דאין זו ראייה כלל, דהא בתרומה מהני מחילה לחודי וסגי שיודיעו הכהן דמחל, דהוי חוב בעלמא, ואלו במשלוח מנות פשיטא דבמחילי לחודא לא סגי יצא ידי חובה, דהרי משלוח-מנות הוי אחת ממצוות היום, ואם לא שגר מנות כלל, כיצד נימא דיצא ידי חובת המצוה?! אלא נראה דכל דיוננו הוא ששגר והלה מוחל או לא רוצה לקבל.

---

* לעילוי נשמת סבי הגאון ר' ישכר תמר זצ"ל - מחבר ספרי "עלי-תמר" על הירושלמי, במלאת שנתיים לפטירתו.

- (1) רמב"ם הל' מגילה פ"ב הי"ד.
- (2) ט' - יט, כב.
- (3) עיין מגילה ז.
- (4) עיין מועדים בהלכה עמ' רא, רב.
- (5) סימן תרצ"ה סעי' ד בהג"ה
- (6) סימן תרצ"ה צ"ה "ומ"ש שכתב בהגה".
- (7) סימן תרצ"ה
- (8) סימן קס"ד.

הקרוב-נתנאל (9) מביא ראייה לדברי הרמ"א מהמשנה בנדרים (10).

אדם שהדיר את חבירו מנכסיו אם אין חבירו נוטל ממנו מתנה לבנו
הרי הוא יכול להפר את נדרו שלא עפ"י חכם ויאמר לו חבירו - כלום אמרת
אלא מפני כבודי? זהו כבודי! (ר"ן 11) "שאתכבד יותר כשיראו שאתה
רוצה ליתן ואני איני רוצה לקבל) ור' מאיר פליג וס'ל דלא הפר נדרו
עד שיתן. ומבואר ברשב"א (12) טעם חכמים "דבקיור מעשה שייך למימר
כאילו התקבלתי, שאפילו היה מקבל ממנך היה יכול להחזיר לו וא"כ
מעכשיו יוכל לומר לו כאילו התקבלתי והחזרתיו, דאפוכי מטרתי, למה
לי ק'?"

קושיות הברכי יוסף והחת"ם סופר

הברכי-יוסף (13) מקשה על דברי הקרוב-נתנאל דהרי טעם משלוח
מנות הוא כדברי תרומת-הדשן "על-מנת שיאכלם בסעודה" -ולפי זה מתנה
ע"מ להחזיר, אע"ג דבעלמא הוי מתנה, הכא לא יצא כיון דלא אכל מהמנות
וא"כ ה"ה לענינו, דאע"ג דבעלמא מחילה מהני, הכא לא תועיל כיון
דסוף סוף לא נהנה מהמנות.

החת"ם סופר (14) דוחה את ראית הקרוב-נתנאל בצורה אחרת. "ואני
אומר דלא עייז הגאון במ"ש הר"ן בשם הירושלמי (15) - דכל מחלוקת ר"מ
וחכמים מיירי בסתם, ופליגי אי כונת הנותן לכבוד עצמו (וכך סובר ר"מ)
או לכבוד המקבל (דעת -חכמים) אבל אי כונת הנותן לכבוד עצמו לא מהני
באמרו - "כאילו התקבלתי" - וא"כ יפה כתב הפר"ח מנ"ל לרמ"א דכוונת מתקני
משלוח מנות, היינו מרדכי ובית-דינו, אי הוה לצורך המשלח או לצורך מי
שנשלח לו.

את קושיותו של החת"ם אפשר לדחות עפ"י גרסת הרא"ש בירושלמי הנ"ל.
הרא"ש בנדרים (16) בהביאו את הירושלמי הנ"ל כותב דמחלוקת ר"מ וחכמים
מיירי דוקא בסתם וז"ל הירושלמי כפי שמובא ברא"ש "אם זה אומר מפני
כבודי וזה אומר מפני כבודך ד"ה מותר, כי אנן קיימיזן בסתם" - כלומר
מחלוקת ר"מ חכמים היא בסתם כשהנודר לא פירש כוונתו. הרא"ש איננו
מזכיר בירושלמי את מה שהביא הר"ן "אם כשזה אומר מפני כבודי וזה
אומר מפני כבודך ד"ה אסור" ומבאר הבית-יוסף (17) "והטעם שאפשר שהוא
משום דלא משמע ליה דאיכא כבוד אלא למקבל מתנה ולא לנותן".
לפי"ז אפשר דהקרוב נתנאל ס"ל כרא"ש, דבמתנה הכבוד הוא דוקא למקבל,
וא"כ אף במשלוח מנות הכבוד הוא למקבל בלבד ולכך מהני מחילתו,

---

(9) מגילה פ"א ס"ק ט'.

(10) סג:

(11) שם כד.

(12) שם, וכך מובא בשמו בר"ן.

(13) סימן תרצ"ה

(14) שו"ת או"ח סי' קצ"א, וכך בהגהות חת"ם על השו"ע.

(15) נדרים פ"ח ה'ז (עמ' כח).

(16) פ"ח ה"ד.

ולא קשיא קושית החת"ס, אולם קושית הברכי יוסף - דהא סוף-סוף לא נהנה מהמנות, עדיין קשיא.

הסבר החתם-סופר

בהמשך תשובתו מביא החת"ס (13) הסבר אחר לדברי הרמ"א, עפ"י הטעמים השונים למש"מ. "בתרומת-הדשן (18) כתב כדי שיהיה הרווחה לבעלי-שמחות אולי לא יספיקו לו סעודתו הריחבירו מסייעו" - ומבאר החת"ס "וי"ל אפילו אית לי (למקבל) טובא מ"מ תקנו כך כדי שלא לבייש את מי שאין לו (19) וא"כ כשם שאם באמת אין לו די סיפוקו אין במחילתו כלום, לכן אפילו אית ליה מ"מ לא ימחול משום דלא יבייש. ובספר מנות הלוי (20) כתב להרבות השלום והרעות, היפך מרגלותו של הצר שאמר מפורז ומפורד פ"י במקום שראוי להיות עם אחד הנם מפורזים ומפורדים במחלוקת לכן תקנו מש"מ, וא"כ י"ל דהרמ"א ס"ל כמנות-הלוי, וא"כ כיון ששלח והראה חיבתו אעפ"י שזה מוחל לו כבר יצא ידי חובה" ומסיים החת"ס "ודיפה כתב הפר"ח מנ"ל להרמ"א להכריע בזה !?"

עכ"פ יוצא דהרמ"א ס"ל דטעם משלוח מנות הוי משום שלום ורעות, וא"כ אכילת המנות לא מעכבת בקיום המצוה, ולפי"ז קושיתו של הברכי יוסף דלעיל לא קשיא, שהרי היא דוקא עפ"י טעמו של תרומת-הדשן, שהרמ"א לא ס"ל כוותיהו.

טעם נוסף למשלוח-מנות-הב"ח

עד כה ראינו שני טעמים למש"מ כפי שהוזכרו בחת"ס. הב"ח (21) מביא טעם נוסף "ולענ"ד בטעם מנות ומתנות אלו שהוא כדי שתהא השמחה כוללת שמחת עבודת יוצר הכל והם המתנות לאביונים, וג"כ כוללת שמחת האדם עם אוהביו ורעיו והם המנות וכו'". ובהמשך דבריו "דכיון דטעם מש"מ הוא כדי שיהיה שמח ושש עם אוהביו ורעיו ולהשכיח ביניהם אהבה אחוה ורעות" - כלומר טעם המש"מ הוא משום שמחה. עפ"י טעם זה מתבאר היטב מדוע יוצא יח' בשגור מנות לעשיר ואין צורך להסברו של החת"ס בתה"ד (שתקנו כך כדי שלא לבייש את העניים).

---

(18) סי' קי"א ולשון תה"ד "דנראה טעם משלוח מנות הוא כדי שיהא לב'א די וספק לקיים הסעודה כדינא".

(19) ודומיא דבתענית לא. "וכל ישראל שואלין זה מזה כדי שלא יתבייש מי שאין לו".

(20) עמ' ר' ד:ו"ז ל. "עוד הוסיפו הפרזים על בני שושן משלוח מנות וגו' כי זה רומז כי הם כאגודה אחת ובאהבה ואחוה הפך מ'ש הצורל מפורז ומפורד".

(21) סי' תרצה ד'ה "וצריך לשלוח" ובד"ה "ואם החליף סעודתו".

וז"ל ערוך השולחן (22) הנוקט כטעם הב"ח "אפילו בשלוח לעשיר יוצאין אע"ג דבנחמיה (23) כתיב שלחו מנות לאין נכוך לו דמשמע למי שאין לו או שלא הניח עירובי תבשילין (כדרשת חז"ל בביצה) (24) זהו מפני שבשם היה בראש השנה שאין חיוב בזה ורק הזכירם לשלוח למי שאין לו כדי שיהיה לו מה שיאכל, משא"כ בפורים הוי מצוה והטעם מפני השמחה ולא מפני שאין להשתלח אין מה לאכול ולכן אפילו בעשיר יצא" (25).

ה"כתב-סופר (26) (בנו של החת"ס) רוצה להוכיח מהג' במגילה (27) שאכן טעם משלוח-מנות הוי משום רעות כדברי מנות הלוי, וצדקו דברי הרמ"א. "ר' יהודה נשיאה שדר ליה לר' אושעיה אטמא דעגלא תלתא וגרבא דחמרא ירק של עגל שלישי לבטן וקנקן יין) שלח ליה קיימת בנו רבינו "ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים"- ומתקשים המפרשים כיצד קיים ר' יהודה נשיאה משלוח מנות ומתנות לאביונים - גם יחד ? מבאר הכת"ס שרי"נ שלח מנות לר' אושעיה ע"מ לקיים מש"מ ואם היה ר' אכזר מקבלן על דעת מה ששגר לו לא היה יוצא רי"נ חובת מתנות לאביונים, לפיכך לא רצה ר' א לזכות במנות משום מצות מש"מ שהרי רי"נ כבר י"ח מש"מ, עפ"י טעמו של מנות הלוי, בזה ששלח ב' מיני מאכל בדרך של חיבה ורעות, וכעת החזיק ר"א במנות בשביל מת"ל, כיון דהיה זקוק להם, ומסתמא ניחא למשלח בכך, ולכן שלח ר"א "קיימת בנו רבינו מש"מומת"ל" - ואפשר בכך לרי"נ לצאת י"ח שתי המצוות. ומסיים הכתב-סופר "ומוכרח מסוגית תלמוד שלנו דאם אין רוצה לקבל כבר יצא מצות מש"מ והיא ראייה ברורה כראי מוצק".

אולם קשה, שהרי רי"נ לא התכוון לצאת י"ח מת"ל, ואדרבה התכוון לשם מש"מ, וק"ל דבדכי קבלה כמו מת"ל בעינן כוונה (28) ?

מבאר הדעת-סופר (29) (נכדו של הכת"ס) את כוונת סבו, שבשעה שר"א שגר לרי"נ "קיימת בנו רבינו וכו'" המנות היו עדיין בידו ולא נאכלו, ור"א הודיעו שהוא מוחל לו על המש"מ ומעכבם אצלו בתורת מתנות לאביונים, ובאותה שעה שנתרצה לזה רי"נ - התכוון לצאת יח' מת"ל.

---

(22) סי' תרצה סע' יג'.

(23) ח', י'.

(24) רפ"ב - טו:

(25) ומצאתי בפירוש הרמ"א למגילת אסתר "מחיר יין" (עמ' עג') הכותב דמש"מ הוי מדין גמ'ח "ואמר שמחה ומשתה ויו"ש מש"מ איש לרעהו דהינו גמילות חסדים הנוהג בין לעני בין לעשיר. (עפ"י סוכה מט ע"ב בלשה דברים גדולה גמ'ח יותר מן הצדקה, צדקה בממונו גמ'ח בגופו, צדקה לעניים גמ'ח בין לעניים בין לעשירים, צדקה לחיים גמ'ח בן לחיים בין למתים)

(26) שו"ת. כתב סופר סיק קמ"א.

(27) ז.

(28) פמ"ג או"ח סימן ס' סק"ג (באשל - אברהם).

(29) שך"ת דעת-סופר או"ח סי' קכח.

אלא שכל ראייה זו היא אליבא דגרסת הכת"ס בג'מ במגילה "קיימת
בנו רבינו מש"מ איש- לרעהו ומתנות לאביונים" אולם הגר"א והב"ח
גורסים "ומש"מ לבד ומוחקים תיבות "ומתנות לאביונים" וכך משמע שזוהי
גרסת רש"י, וגרסת ר' חננאל והריטב"א (30) היא "מתנות-לאביונים"
בלבד וכך היא גרסת הירושלמי (31) והשאלות (32), וא"כ ליכא ראייה
כלל והדרא קושיית החת"ס.

הסברי הבנין-ציון והלב אברהם

בשו"ת בנין-ציון (33) מנסה להוכיח את דינו של הרמ"א מהפס'
עצמו דכתיב "ומשלוח מנות" ולא כתוב "ונתן מנות" - וכמו דכתיב
"ומתנות לאביונים" - דלשון נתינה שייך גבי מנות כדכתיב בשמואל (34)
ונתן לפנינה וגו' ולחנה יתן מנה אחת אפיים " - אלא מזה נראה דלא
הקפיד הכתוב אלא על השלוח שיוצא מן-המשלח אבל מתנה לא אקרי רק מה
שבא לידי המקבל - וא"כ במשלוח מנות מששלח יצא" (35).

בשו"ת לב-אברהם (36) הולך בדרכו של ה"בנין-ציון" ומנסה לדייק
מהפסוק עפ"י פירוש רש"י לפס' (37) "ויהי כמשלש חדשים ויגד לאמור
וכו' " = "רובו של ראשון ורובו של אחרון ואמצעי שלם, ולשון כמשלש
חדשים כשהשתלש חדשים וכמו משלוח מנות וכו'" עכ"ל לשון רש"י. ויש
להבין עפ"י פרוש זה של רש"י איזה שוני יש בין משלוח מנות "לשלוח מנות
ואפשר לומר דאלו היה כתוב ושלוח מנות היתה הכונה שיש מצוה לשלוח לחבר
אבל לשון משלוח משמיע לנו שאין כאן שלוח שלם, אלא דומיא "כמשלש
חדשים" - שהכונה שאינם שלמים, וכמו שבחדש הוי מיעוט בזמן, במש"מ
ישנו מיעוט במעשה המצוה, היינו שאין מצוה לשלוח ממש אלא לעשות את
היום ליום משלוח מנות - שישתלח בלבד (38) - ולפי"ז יתורץ הרמ"א שאף
אם חבירו לא קבל מ"מ השולח יצא כי אין זה כמו מצות צדקה ליתן ממש,
אלא בשלוח לחוד, אף בלי קבלת חבירו נתקיימה המצוה עכ"ל ד.

---

(30) עמ' עד בהוצאת מוסד הרב קוק וע"י הערה 656.

(31) מגילה פ"ד ה'א.

(32) שאילתא ס"ז ועי"ש בהעמק שאלה.

(33) ח"א סי' מ"ד.

(34) שמואל א', א'; ה -

(35) צ"ע דהרי בנחמיה כתיב שלחו מנות לאין נכוון לו - הרי דלשון
שלח שייך במנות והכא מפורש דבעינן ל"אין-נכוון לו" - ולא
סגי בשלוח.

(36) לרב אברהם וויגנפעלד, אר"ח סי' סו'.

(37) בראשית לח, כד.

(38) וק"ק דמשמע שהלימוד מכשלש חדשים" הוא מה"כ הנוספת ולא מהמ"ס.

אולם דברי ה"בנין-ציון" ו"הלב-אברהם" קשים לפי דהפוסקים האחרונים (39) סתמו דאם נגנבו או אבדו המנות קודם שהגיעו לידי המקבל לא יצא י'ח - ואם נימא כדברי הבנ"צ והלב-אברהם הרי סגי בשלוח בלבד, והיה צריך לצאת י'ח. קושי נוסף הוא עפ"י קושית המהר"ם שיק (40) על הרמ"א, דאם נימא דבשלוח כבר יצא י'ח - מדוע איך מברכין על משלוח מנות דהרי מבואר בתשובות הרשב"א (41) ובאבודרהם (42) דהסיבה שאין מברכים על מתנות עניים, הלואת דליים ונתינת צדקה וכד' "לפי שאינה תלויה כולה ביד העושה מפני דאפשר שלא יתרצה בה חבירו ונמצא מעשה מתבטל" - וא"כ בענין מש"מ דלא תליא כלל בדעת המקבל - מדוע דלא יברך ?!

והנה בדרכי-משה (43) כשהביא דין זה משום מהר"י ברונא כתב "וכתב עוד, דאי אחד מחל על מנתו מחולה, דאין אדם מקבל מנות בעל-כרחו" עכ"ל הד"מ - הרי שהביא הד"מ דין זה ולא הזכיר כלל דהמשלח יצא ידי חובתו במשלוח מנות באופן כזה, ובאמת הרי הטעם דאין אדם מקבל מנות בע"כ, מועיל שאין הנשלח חייב לקבל, אך עדיין אין בזה טעם כיצד המשלח יצא ידי חובה!

הסברי המהר"ם שיק והשערי-יצחק

מכרח הקושיות מבארים המהר"ם שיק (44) וה"שערי-צדק" (45) את הרמ"א בדרך אחרת, דדברי הרמ"א מיירי באופן שאין לו בעיר למי לשלוח משלוח-מנות, רק לזה ששלח והלה אינו רוצה לקבלו או מוחל לו והוא אמינא שיתן לו בעל-כרחו בכדי לקיים מצות מש"מ וכמו שכתב הרשב"א (46) דבפרעון יכול לתת בע"כ של המלוה, "דאין אנו יכולים להעמיד את זה בחובו בע"כ" וכך בפדיון הבן ובמתנות כהונה נותן בע"כ (47) של הכהן, קמ"ל הרמ"א דלא תקנו כך במש"מ, אולם עכ"פ מצות מש"מ לא קיים ונפקא מיניה שאם יש בעיר אחרים חייב לשלוח להם, ודבריו של הרמ"א מיוסדים על דין נוסף שכתב מהמהר"י ברונא (48)

---

(39) ע'ישידי חמד מערכת הפורים ח'ו סי' ר'.

(40) שו"ת אוה" סי' שמב, וכך מתרץ בספר חמד משה סי' תרצ"ה סע' ד'.

(41) ח'א סי' יח'.

(42) ריש הלי ברכות.

(43) סי' תרצ"ה אות ז'.

(44) שם.

(45) עמ' צ' סי' יא.

(46) ע'ירשב"א גיטין עד:

(47) ע'י קצוה"ח סי' רמג' ס'ק ד'.

(48) סי' תרצ"ו ס'ק צ' וע'י בשו"ת יד-הלוי לר' יצחק במברגר דמקורו של הרמ"א הוא במהרי ברונא ולא כפמ"ג, וכמצוין ברמ"א - דהוי מהריב"ש.

"אין שולחין לאבל כל י'ב חדש ואם אין בעיר אלא האבל עם אחר חייב לשלוח לאבל כדי לקיים לשלוח מנות אלא א'כ מחל האבל על מנתל" - ומדויק ברמ"א דלא כתב יצא ידי מש'מ, או יצא ידי חובתו, אלא יצא סתם, דהיינו מבחינת חובת מש'מ האדם קיים את המוטל עליו ואינו צריך למסור לו בע'כ, ויכול לקבל בחזרה את המשלוח.

אלא שדברי המהר"ם שי'ק והשערי-יצחק בהבנת הרמ"א הנס מחודשים(49) רוב האחרונים לא הבינו כך ברמ"א, לפי שפירוש המלה "יצא" בכל מקום הוא יצא ידי חובתו.

ובעיקר קושיתו של המהר"ם שי'ק, מדוע אין מברכים על מש'מ היא דוקא עפ"י דברי הרשב"א (50) אולם ברמב"ם (51) משמע שהטעם דאין מברכים על צדקה משום שהיא מצוה שבין אדם לחבירו וכללא היא שאין מברכים אלא על מצוות שבין אדם למקום שכתב "וכל מ'ע שבין אדם למקום, בין מצוה שאינה חובה בין מצוה שהיא חובה מברך עליה לעשייתה" וכתב ב"כספ-משנה" שם: "ודקדק רבינו לכתוב שבין אדם למקום, לומר דבמצוות שבין אדם לחבירו כגון עשיית צדקה וכדו' אין מברכין עליהן" - וטעם זה שייך גם במשלוח מנות.

בשות ערוגת-הבושם (52) מביא הסבר אחר. חז"ל תקנו ברכות רק במעשים שעצם עשייתם מוכיחים דקעביד לשם מצוה - כגון נטילת לולב וישיבה בסוכה - משא"כ היכא דבמעשה עצמו אין הוכחה דעבד משום מצוה בזה לא תקנו ברכה (53) - כגון באכילה בערב יום-כיפור שהיא מצ"ע מדאורייתא לרמב"ם, וא'כ כיון שמש'מ וסעודה הוי דבר הנהוג בכל יום ובכל שבת ויו"ט, עצם המעשה אינו מוכיח דלשם מצוה קעביד ולכן לא תקנו ברכה עליהם.

סיכום: מצינו שלש הבנות בדברי הרמ"א: א) (54) רוב האחרונים (חת"ס, קרבן נתנאל, כת"ס ועוד) - דאם המקבל אומר "כאילו נתקבלתי" י"ח המצוה. ב) הבנין ציון והלב-אברהם - בעצם מעשה השלוח כבר י'ח ולכן לא צריך אפילו לומר, כאילו נתקבלתי. ג) המהר"ם שי'ק - דלא יצא ידי חובת המצוה, אלא דאינו חייב לתת לו בע'כ, ואם יש אנשים אחרים בעיר חייב לשגר מנות טוב.

---

(49) והשערי-יצחק עצמו כותב שם דהוי חדוש ולא כמשמעות הפוסקים.

(50) עי' מקראי מועד לפורים לרב פרנק צ"ל סי' לט.

(51) הלי' ברכות פי"א ה'ד.

(52) חב' סי' רז'.

(53) ועי' מג"א סי' שכ"ג ס'ק יג בשם התשב"ץ, שכתב כך בפירוש דכל דבר שאינו ניכר שעושה לשם מצוה אין מברכים עליו.

(54) וכך פוסק במשנה ברורה תרצ"ה ס'ק כ"ג.